

Vull ser artista

Entrevista a **Albert Ràfols-Casamada** Vicenç Altaïó

L'artista, neix o es fa? Antoni Marí

Potser no volia ser artista Carlos Pazos

La formació artística al llarg dels temps Francesc Fontbona

Amb les col·laboracions d'Álvaro de los Ángeles, Núria Cadenas, Ricard Huerta, Jordi Marlet, Albert Martínez, Ricard Mas, Rosanna Melià, Cira Pérez, Jordi Ribas, Cristina Ros, Miquel Visa i J.F. Yvars

Editor: Eliseu Climent
Assessors editorials: Vicenç Altaïó, Albert Martínez, Ricard Mas, Cira Pérez
Coordinació: Elisabet Carceller, Ricard Mas
Col·laboradors: Vicenç Altaïó, Aurèlia Carbonell, Anna Carreras, Eliseu T. Climent, Eulàlia Costa, Luïsa Faxedas, Núria Homs, Jordi Marlet, Albert Martínez, Ricard Mas, Rosanna Melià, Blai Mesa, Vinyet Panyella, Josep Pedrals, Cira Pérez, Glòria Picazo, Ramon Puig Cuyàs, Mònica Regàs, Jorge Ribalta, Cristina Ros, Josep Manel Sicart, Ricard Silvestre, Rosalia Torrent, Miquel Visa, Pilar Viviente, Josep Francesc Yvars
Col·laboradors gràfics:
Jordi Play i Rafa Gil
Disseny: Enric Satué
Maquetació: Marián Pérez

6 Opinió: Patrimoni en temps de guerra. El patrimoni, una víctima més de les guerres / Vinyet Panyella

7 Al marge de la crítica / Ricard Mas

8 Punt de lectura: El col·leccionista. Douglas Cooper, el col·leccionista del cubisme pur / J. F. Yvars

9 Ciutats d'art: París, ciutat d'avantguarda? L'avantguarda a la Ciutat Llum malalta de *grandeur* / Mònica Regàs

10 Microsistemes en les fronteres de l'art: A la frontera de la música / Vicenç Altaïó

13 Rutes d'art

14 Ceret - Cotlliure - Cadaqués: la ruta de l'atzar. Tres Babels de les arts / Jordi Marlet

16 Una visita pel patrimoni submergít. Jaciments arqueològics engolits pel mar ens parlen de la nostra història / Cira Pérez

18 Menorca, del sepulcre megalític a la naveta. Les contruccions funeràries dels prehistòrics menorquins / Cristina Ros

20 Recordar el passat sense oblidar el futur. La monumental Xàtiva dels Borja viu d'esquenes a l'art contemporani / Rosanna Melià

22 Les coses que passen al Baix Gaià. Terra de contrastos, el Baix Gaià busca la seva identitat, també dins la creació artística actual / Albert Martínez

24 Barcelona nocturna: ruta FAE. Propostes per conèixer una barcelona poètica / Josep Pedrals

26 Lanfranco Bombelli: "La Galeria Cadaqués es va crear de manera casual" / Anna Carreras

30 València, ciutat ideal? La II Biennal inunda novament la ciutat de propostes artístiques i polèmica / Rosanna Melià

31 Raoul Dufy: de la pintura a les arts aplicades. Revisió de l'obra d'un artista pluridisciplinari / Núria Homs

32 La fundació Palau o el doble llegat del poeta. Una col·lecció de setanta picassos que embriaguen / Anna Carreras

© Edicions del País Valencià, SA.
Direcció, administració, publicitat
i vendes: Av. del Baró de Càrcer, 40, 13,
46001-València
Telèfon: 963 535 100. Fax: 963 534 569.
Redacció de Barcelona:
Rambla Catalunya, 121, 1-2, esc.
esquerra. 08008-Barcelona.
Telèfon: 932 384 262. Fax: 932 348 263.
Redacció de Palma:
Almudaina, 8 entresol-dreta.
07001-Palma de Mallorca.
Telèfon i Fax: 971 720 763.
Correu electrònic: art@eltemps.net
Publicitat i promoció: Salva Martínez
i Pepa Alòs (València), Pere Ribalta
i Cristina Torras (Barcelona).
Producció: Josep Agustí, Miquel Benítez,
Laia Carreras i Víctor Maceda
Impressió i fotomecànica: Signo Gráfico, SL.

Prohibida la reproducció total o parcial

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya

GOVERN
DE LES ILLES BALEARS

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA Vicerectorat de Cultura

Ets artista quan acabes Belles Arts?

Pocs estudiants que surten dels centres educatius especialitzats es dediquen de manera exclusiva a l'art. La majoria opten per la docència, el disseny o la comunicació audiovisual, disciplines aquestes últimes que ja fa anys que ofereixen les facultats de Belles Arts i les Escoles d'Art i Disseny. A Catalunya i al País Valencià l'oferta educativa es diversifica, mentre que a les Balears simplement no existeix.

Crisi artística i després crisi existencial

Quan Anna Estany va estudiar Belles Arts, només va poder escollir entre Belles Arts, "que era molt acadèmica", i arts i oficis, "que era massa ofici". Va fer Belles Arts i en acabar va tenir una crisi. "La il·lusió que et fa una cosa i la desil·lusió quan veus que és una altra." Ella tenia la il·lusió de ser artista. Quan acabes Arquitectura ets arquitecta, però quan acabes Belles Arts ets artista? I artista de què? Començava el viacrucis d'haver d'anar a les galeries amb el portafoli i no li donava la gana. Ho va solucionar fent de professora. Vint anys més tard, ensenya Batxillerat Artístic en un institut públic de Granollers (Vallès Oriental). Encara no sap què és ser artista (ens posem tots dos a riure). Mentrestant, els estudis creatius a Catalunya s'han omplert de possibilitats. El que ha passat és que els límits s'han difós fins a confondre's. Hi ha un maremàgnum de titulacions pròpies, homologades i reconegudes de múltiples centres titulats, adscrits i vinculats. Els centres educatius barregen en el seu propi nom els conceptes d'art i disseny.

Apareixen nous estudis perquè apareixen noves professions i especialitzacions, sobretot relacionades amb el món multimèdia, però també amb la gestió cultural i altres feines que envolten la pràctica de l'art. Fa uns anys el boom del disseny ja va generar nous estudis. Però ara encara més que aleshores el mercat laboral està revolucionat per la tècnica –que imposa una redefinició de les categories professionals–, ja que està cada vegada menys disposat a pagar perquè algú pensi. Així que els tècnics, aquells que abans estudiaven formació professional i ara estudien un cicle formatiu, poden creure –i a la feina no sempre els diran que és mentida– que com que saben fer anar un programa informàtic ja són creadors. Els que tenen una formació més conceptual que pràctica, quan veuen que no els renoven el contracte de col·laboració perquè no saben tancar els treballs que els encarreguen, acaben estudiant alguna cosa més concreta. Per això, a l'Escola Massana de Barcelona es troben gent que estudia primer el graduat universitari en art i disseny i després un cicle formatiu en arts plàstiques i disseny, quan abans l'ordre probablement hauria estat el

contrari, com explica el seu director, Xema Vidal. El nostre sistema educatiu està afectat per diverses reformes. Però la reforma del sistema no universitari treu hores lectives a la plàstica que, com recorda Marià Dinarès, director de l'Escola d'Art de Vic (Osona), encara s'entén com a plàstica i no com a visual i plàstica. La Declaració de Bolonya que el 1999 van firmar els ministres de la Unió Europea indica que com a màxim el 2010 els estudis superiors dels catalans han de ser equivalents als dels altres estudiants europeus. Però la Declaració de Bolonya posa l'èmfasi més en la convergència dels sistemes nacionals d'educació superior que en els perfils professionals. El que compta és que el sistema educatiu funciona cada vegada més com si fos una empresa.

L'àlbum de fotos familiar inspira el treball de Lota Lasur, que està acabant Belles Arts a Barcelona. © Jordi Marlet

És una empresa i està lluny del món de l'empresa. Ara bé, això es considera fins i tot necessari o, almenys, no necessàriament negatiu. Això darrer ho creu Oriol Pibernat, director d'Eina. Escola de Disseny i Art, que explica que no té per què haver-hi una relació de correspondència total entre el que demana el món econòmic i cultural i l'oferta pedagògica. "Una distància res-

Escola Eina, Barcelona. L'ordinador cada vegada és més present en el món de la creació artística.

pecte als mecanismes de funcionament i als objectius socialment acceptats és legítima i necessària per a la formació de l'individu", diu Pibernat. La seva escola està situada en un palau modernista amb una panoràmica que domina la ciutat de Barcelona, i només té una desena d'alumnes d'art per curs. Però directors d'altres centres menys elitistes també posen l'accent en la "formació humanística" de l'alumne. L'expressió "formació humanística" és de Marià Dinarès. Es parla de "fomentar l'autoaprenentatge", segons expressió de Teresa Blanch, degana de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, on ja fa anys que es van incorporar especialitats que prefiguraven altres sortides professionals a més de la pràctica de l'art, com va ser el cas del disseny, l'art i la restauració, i ara es potencia totes aquelles sortides professionals paral·leles a ser artista, com pugui ser la gestió cultural. Els mateixos alumnes de Blanch expliquen que aquí els "ajuden a ubicar-se". I no els sembla malament. M'ho expliquen entre altres un xicot que va venir del sud de l'estat, on l'ensenyament de Belles Arts es veu que encara és força tradicional, i un altre que ha arribat de Lima (Perú), on passa de manera semblant. A l'Escola Massana, Xema Vidal indica que "el que es pretén és generar actituds en comptes d'aptituds". Vidal assenyalava que el que ells ensenyen ha de permetre a l'estudiant fins i tot canviar de professió. "Si les coses es posen de tal manera que veus que la teva professió, que tu pensaves que era una cosa per a tota la vida, està quedant obsoleta, cal tenir la força de dir 'la meua formació és una cosa contínua, modifiqui els meus paràmetres, veig que m'interessa allò i sóc capaç de saltar-hi.'" Algú podria dir que a aquesta situació s'ha arribat per culpa de tanta multidisciplina, interdisciplina i transdisciplina, aquelles paraules clau de què tant s'ha abusat en els programes acadèmics dels darrers anys, però no és així. Teresa Blanch recorda que no s'ha de pensar tant en les disciplines com en les "indisciplines". I l'ofici, tot i ser una de les coses que socialment s'ha perdut més, almenys a les escoles artísti-

Projecció a l'Escola d'Art i Superior de Disseny de València

ques no s'oblida. Oriol Pibernat explica: "En tot cas, partim de la idea que allò interdisciplinari és fonamental, però perquè hi hagi interdisciplinarietat prèviament ha d'haver-hi disciplines. Què és el que estàs posant en comú si encara no hi ha res en particular? Intueixo més crisis existencials que creatives en el futur dels joves creadors catalans i entenc l'objectiu d'ensenyament al qual ha arribat Anna Estany: 'Al final, el que vull, sobretot, és educar els alumnes. No els vull ensenyar com muntar una empresa de joieria o com ser artista sinó com ser un públic amb una certa educació.'" Jordi Marlet, periodista.

Diversificar-se o morir

Amb una oferta privada pràcticament inexistent, l'ensenyament artístic al País Valencià passa bàsicament per dues facultats de Belles Arts i una Escola d'Art i Superior de Disseny. La saturació del mercat galerista i de les arts pures com la pintura o l'escultura ha revelat les aplicacions al disseny, la publicitat, l'animació o la xarxa virtual com les opcions amb més futur. De la Facultat de Belles Arts de la Universitat Politècnica de València, on sempre hi ha llista d'espera per inscriure-s'hi, surten cada any uns 300 alumnes amb el títol sota el braç. A l'altra facultat, a Altea, dependent de la Universitat Miguel Hernández, hi ha gairebé 700 alumnes matriculats. I a l'Escola d'Art i Superior de Disseny de València, tot i que amb una formació més especialitzada, en són gairebé mil. A pesar de les dificultats que presenta un mercat cada cop més exigent i diversificat, més de 500 joves surten d'aquests centres cada any disposats a treballar, d'una manera o d'una altra. El professorat universitari

calcula que a penes un 1% es dedica de manera exclusiva a l'art en el sentit més estricte de la paraula (crear i produir obres plàstiques per vendre-les i viure'n dels beneficis). La resta, és a dir, la gran majoria, opten per la docència, pel disseny o per la comunicació audiovisual, tres camps que absorbeixen una àmpliíssima oferta i que, alhora, representen opcions de treball molt més accessibles que el complicat –i saturat– mercat de les galeries d'art.

Exercicis matinals a la Bauhaus dirigits per Johannes Itten: "Així neix a classe la receptivitat necessària i jo puc començar l'estudi dels mitjans de representació artística" (1919/1920).

Efectivament, la formació artística, potser més que altres disciplines, ha hagut de diversificar enormement la seua oferta per a acoblar-se als nous mercats laborals. Les noves tecnologies han obert un camp de possibilitats abans inexistents i han fet dels coneixements pràctics una necessitat primordial. "La nostra intenció –diu Miquel Guillem, director del departament de Dibuix de la Facultat de Belles Arts de la UPV– és abastir tots els vessants. De fet, jo diria que la tasca que fem és eminentment pràctica, dirigida a tot tipus de tècniques: gravat, disseny, dibuix, animació, tècniques informàtiques, webs..." D'entre tot aquest ventall de possibilitats, però, l'objectiu continua sent el mateix: "Comunicar-se a través de la plasticitat", assenyala Guillem.

Un altre exemple de diversificació el trobem a Altea. "Aquí els alumnes es poden especialitzar en arts pures, com la pintura i l'escultura, o en arts aplicades, és a dir, comunicació audiovisual, disseny gràfic o publicitat", assenyala la professora Pilar Viviente. "Es tracta –diu– de respondre a la diversificació tant de l'oferta com de la demanda." En realitat, però, un cop obtingut el títol cadascú s'ha de buscar la vida com pot. "Només qui manté unes certes inquietuds aconsegueix mantenir la seua vocació artística, compaginant el seu vessant més creatiu amb la docència, el disseny o el sector audiovisual –assenyala Joan Baptista Peiró, recentment nomenat vicerector de Cultura de la UPV.

Exercicis matinals al campus d'Altea abans d'una classe de Dibuix sobre la figura humana en moviment. Activitat dirigida per Jack Watters (professor del Hampshire College, a Long Island) i el Dance Tube de Nova York el maig del 2004.

A pesar que les Belles Arts encara no han perdut del tot un cert component romàntic, de recerca d'una formació integral i humanística, hi ha gent que realment se'n surt. Són casos gairebé excepcionals, però reals. David Trujillo, llicenciat l'any passat a Altea, acaba d'obtenir una beca per a quatre anys del Ministeri de Cultura destinada a investigació i docència. I ja sap el que és exposar i vendre obres. La seua debilitat és l'escultura, tot i que també ha treballat ens instal·lacions i pintura. "Des del principi ho vaig tenir clar i vaig apostar per la producció pròpia. He hagut de treballar molt però reconec que també he tingut sort." Ara, Trujillo vol aprofitar els recursos que li garanteix la beca per continuar treballant. "M'interessa molt la investigació dels espais buits, de la llum... I sobretot vull començar a produir obra de més qualitat."

A pesar que David Trujillo mai no va veure el disseny com una sortida a les seues inquietuds artístiques, el cert és que de totes les possibilitats que ofereix el mercat, el disseny s'ha convertit en una de les opcions amb més futur. I en això té molt a dir l'Escola d'Art i Superior de Disseny de València que, tot i que no s'inclou dins dels ensenyaments universitaris, és l'única que atorga els títols oficials als dissenyadors. L'Escola aposta fort per la creativitat i per la relació amb el món exterior. "Hem d'estar atents a les necessitats socioeconòmiques del mercat –assenyala Xavier Giner, qui molt aviat assumirà les funcions de director del centre–. Per això formem dissenyadors que no només puguen treballar avui mateix, sinó que continuen funcionant perfectament d'aquí a quinze anys." I les tendències, diu Giner, són prou clares: "Jo crec que el disseny frívol i irònic dels anys 80 i 90 s'ha acabat.

Ara els alumnes tenen una consciència social molt arrelada i atorguen als seus dissenys una clara dimensió de compromís." Independentment dels mètodes utilitzats i de la naturalesa dels centres educatius, el cert és que la constant readaptació dels ensenyaments artístics ha anat acompanyada d'un component que tots consideren indispensable per al desenvolupament artístic dels alumnes: els intercanvis internacionals. L'Escola d'Art i Superior de Disseny manté contactes assidus amb escoles europees i les conegudes beques Erasmus funcionen a ple rendiment amb alumnes de la llicenciatura de Belles Arts. Només la facultat de la UPV envia més de 100 alumnes cada any a universitats europees. L'objectiu sempre és el mateix: incidir en la formació integral i cultural dels estudiants.

Amb vistes al futur, de fet, Europa té molt a dir. "Orientar els estudis universitaris cap al món laboral i cap a la recerca de treball és un dels objectius principals de la convergència europea en matèria docent", assenyala Miquel Guillem. Es tractaria, d'alguna manera, de plantejar un programa docent vinculat a una eixida professional més o menys concreta. Ara bé, després cadascú ha de triar el seu propi camí, que pot arribar a ser tan divers com arriscat. I així ho expressa Pilar Viviente. "Arriba un dia que un publicista acaba fent una exposició en una galeria i un artista acaba filmant un documental per a la televisió." Al final, també en la formació artística, tot es barreja, tot es globalitza. Com sentència Xavier Giner, "ha nascut un nou món. I només acabem de començar". **Rosanna Melià, periodista.**

Sense fonaments

Es fa difícil entendre com les Illes Balears, amb la tradició artística que tenen el darrere, receptora Mallorca del modernisme català i aglutinadora l'Eivissa de final dels anys 50 i 60 d'una abstracció que arribava de la mà d'un allau d'artistes estrangers, o Menorca mateixa, que a més de ser bresol d'una rica cultura primitiva i el lloc que, als anys 30 del segle XX, deixaren empremta, intensa encara que breu, artistes com Hans Hartung o Ana-Eva Bergman, encara avui no ha assestat les bases sobre les quals s'han de formar generacions d'artistes. Es fa difícil comprendre per què una comunitat autònoma com aquesta, que té en la promoció de l'art contemporani una de les seves activitats culturals principals a l'actualitat, que no hi ha pràcticament cap municipi, per petit que sigui, que no disposi d'una sala d'exposicions o un museu, que el nombre d'exposicions es multiplica mes rere mes, on el nombre de galeries privades, a Palma per exemple, supera fins i tot el de ciutats de l'es-

tat espanyol amb una població molt superior, on hi ha universitat, la Universitat de les Illes Balears (UIB), amb extensions a les quatre illes, és difícil entendre –dèiem– la gairebé nul·la formació artística que s'ofereix. Ni facultat de Belles Arts, que no existeix, per la qual cosa els estudiants amb vocació artística han de marxar forçosament fora de l'arxipèlag, a Barcelona, a València o a onsevulla. Ni tampoc aquella Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics que, a mitjan del segle XX, era una oferta pública de la qual gaudien els estudiants que, fora de l'horari de l'escola, tenien l'oportunitat d'assistir a classes de dibuix, pintura, escultura i altres tècniques artístiques i que, sobretot als anys 60, va ser el primer estadi de confirmació de vocacions d'una generació de futurs artistes que serien dels primers que marxarien a estudiar Belles Arts a Barcelona. Aquella escola es va reconvertir, amb el pas del temps, en escola superior de disseny, amb una titulació no universitària però equivalent a una diplomatura amb les especiali-

tats de disseny gràfic, de productes, d'interior i de moda. Així que quan qualsevol adolescent vol iniciar-se en les pràctiques artístiques a Balears, no li queda una altra opció que dirigir-se a alguna de les nombroses acadèmies privades, moltes d'elles de dubtosa solvència i mires molt curtes. Al marge d'això, trobem alguns cursos de gravat i altres tècniques gràfiques, com els que ofereix regularment la Fundació Pilar i Joan Miró, però que tot just tenen dues o tres setmanes de durada. Si no qualla un projecte de facultat de Belles Arts privada, que podria estar adscrita a la UIB, i del qual s'ha sentit parlar últimament com a projecte per al 2007 i en tot cas privat, es confirmaria el que molts pensem: que a Balears s'inverteix molt en la promoció i difusió de l'art, exposicions i la resta d'iniciatives a breu termini, però que es deixa pendent la necessitat de construir els fonaments, aquest projecte a llarg termini que és la formació artística a una societat que té ben demostrada la demanda existent. **Cristina Ros, crítica d'art i periodista.**

Pàgines web

- Universitat de Barcelona, Facultat de Belles Arts: www.ub.es/bbaasec/
- Eina. Escola de Disseny i Art, Barcelona: www.eina.edu
- Escola d'Art de Vic: www.xtec.es/eartvic
- Escola Massana. Centre d'Art i Disseny, Barcelona: www.escolamassana.es
- Universitat Politècnica de València, Facultat de Belles Arts: www.upv.es
- Universitat Miguel Hernández. Facultat de Belles, Altea: www.umh.es
- Escola d'Art i Superior de Disseny de València: www.easvalencia.com